

YHTEISÖPEDAGOGIKSI TULEMISEN TARINAT

SARI VIRKKALA

Lectio praecursoria kasvatustieteen väitöskirjaan *Yhteisöpedagogiksi tulemisen tarinat. Narratiivinen tutkimus pedagogisen osaamisen ja ammatillisen identiteetin yhteisöpedagogiopintojen aikana*. Väitöstilaisuus 9.10.2020 Jyväskylän yliopisto, Kokkolan yliopistokeskus Chydenius. Vastaväittäjänä professori Eero Ropo Tampereen yliopistosta.

Nuorisotyötä toteuttavat useat ammattilaiset ja vapaaehtoistoimijat eri toimintasektoreilla. Nuorisotyö voidaan määritellä nuorten tarpeisiin ja vapaaehtoiseen osallistumiseen perustuvaksi yhteisölliseksi toiminnaksi, jonka tehtävänä on auttaa nuoria liittymään yhteiskuntaan ja tarjota heille oppimismahdollisuuksia persoonallisuuden, yhteiskunnan ja kulttuurin kehittämiseksi.

Nuorisotyötä voivat tehdä erilaiset organisaatiot, järjestäytyneet yhteisöt ja moniammatilliset ryhmät. Nuorisojärjestöt, kansalaisjärjestöt, kirkot, seurakunnat, yhteisöt ja oppilaitokset ilmaisevat harjoittamansa nuorisotyön tehtävät ja tavoitteet monin eri tavoin. Nuorisotyön hahmottaminen on vaikeaa, sillä nuorisotyön kenttä on moninainen. Järjestöjen, kirkon ja kuntien eri toiminnot muodostavat kokonaisuuden, jonka rajamaastot ovat epäselvät. Moniammatillisuus tuo nuorisotyön tiloihin, kuten esimerkiksi koulut, jossa se ei ole aikaisemmin juuri ollut.

Nuorisotyön ydintä voidaan pitää kasvatuksellisena, sillä sen tarkoituksena on vaikuttaa nuorten ihmisten ymmärrykseen, arvostuksiin, tietoihin, taitoihin ja tulevaan toimintaan. Nuorisotyö on kasvatustyötä ja nuorten kohtaaminen on nuorisotyön ydin. Työtä tehdään ”omalla persoonalla” itselle luontevalla tavalla. Nuorisotyöntekijöiden tekemän kasvatustyön tavoitteena on kasvattaa nuoria hyvään elämään. Nuorisotyön käsitteellistämisen traditio on kuitenkin ohut. Nuorisotyötä ohjaa usein henkilökohtainen kokemus ja osaaminen sekä hiljainen tieto. Nuorisotyön kentän moninaiset toimijat ja toimintatavat lisäävät kuvaa nuorisotyön sirpaleisuudesta ja ulkopuolisen on usein vaikea hahmottaa toimintaa.

Tässä väitöstutkimuksessa olen tarkastellut Centria-ammattikorkeakoulun yhteisöpedagogikoulutusta erityisesti pedagogisen osaamisen osalta. Yhteisöpedagogin tulevat työtehtävät liittyvät kasvatusalaa ja nuorisotyöhön eli erilaisiin kasvatuksen ja ohjaamisen kysymyksiin. Tutkimukseni avulla esitän yhden kuvauksen nuorisotyön kouluttajien moninaisesta kentästä.

Oma kokemus ja tausta

Oma tutkimuspolkuni on alkanut jo monia vuosia sitten. Ensimmäiset tutkimukselliset ajatukset lähtivät itämään pian ammattikorkeakoulun opetusmaailmaan ja yhteisöpedagogikoulutukseen siirryttyäni. Alusta alkaen itseäni ihmetytti tämä opiskelija-aines, heidän intonsa ja taitonsa toimia erilaisten kohderyhmien ohjaustyössä sekä työalan moninaiset työllistymismahdollisuudet. Jäin usein pohtimaan, miten kouluttajina voimme vaikuttaa tähän opiskelijan polkuun? Millaisilla opetus- ja ohjausmenetelmillä voimme antaa sopivassa suhteessa teoriaa ja käytäntöä opiskelijoiden kasvun ja kehittymisen mahdollistamiseksi? Monilla opiskelijoillakin oli hankala löytää sitä ”ammattikorkeakouluopiskelijan identiteettiä”. Mitä se on? Mitä sen pitäisi olla? Jo näistä ensimmäisistä ammattikorkeakoulun opetusvuosistani lähtien pohdin, että olisi mielenkiintoista tutkia sitä, mistä tässä nuorisotyössä ja nuorisotyön koulutuksessa on kyse. Lisäksi itseäni haastoi ajatus siitä, että tätä yhteisöpedagogien koulutusta ei ollut juuri tutkittu.

Mitä tutkin?

Tutkin väitöskirjassani yhteisöpedagogiopiskelijoiden pedagogisen osaamisen ja ammatillisen identiteetin rakentumista. Tutkimus kohdistui Centria-ammattikorkeakoulun yhteisöpedagogikoulutukseen. Tutkimusaineisto koottiin yhden opiskelijaryhmän noin 3,5 vuoden opintojen ajalta. Tutkimusprosessin alussa päädyin keräämään aineistoni kirjoitelmina ja erilaisina opiskelijoiden itsensä tuottamina dokumentteina eli niin sanotusti luonnollisesti kerääntyvänä aineistona opintoihin liittyen.

Tutkimuksessa tarkasteltiin, mitä yhteisöpedagogiopiskelijat kertovat pedagogisesta osaamisestaan ja miten ammatillinen identiteetti rakentuu heidän kertomuksissaan. Nuorisotyön tehtävänä on nuoren kasvun, itsenäistymisen ja osallisuuden tukeminen. Täten yhteisöpedagogin tuleva tuo on ihmissuhdetyötä, jota jokainen toteuttaa omalla persoonallisella tavallaan.

Tutkimukseni keskittyi erityisesti koulutuksen pedagogisen osaamisen tarkasteluun. Pedagogisessa osaamisessa on kyse siitä, että opiskelija ymmärtää kasvatuksen ja kehityksen lainalaisuudet ja kykenee soveltamaan tätä tietoa käytännössä. Lisäksi opiskelija ymmärtää kasvatuksellisten menetelmien tietoperustan ja osaa käyttää ja kehittää erilaisia toimintaympäristöön sopivia ohjauksen menetelmiä.

Yhteisöpedagogin tulevat työtehtävät liittyvät kasvatukseen eli erilaisiin kasvatuksen ja ohjaamisen kysymyksiin. Koska Centria-ammattikorkeakoulun yhteisöpedagogikoulutuksessa on mukana kirkollinen kelpoisuus, voivat opiskelijat työllistyä myös esimerkiksi kirkon nuorisotyönohjaajaksi.

Oma kiinnostukseni kohdistui pedagogiseen osaamiseen ja käyttötiedon rakentamiseen. Käytän käsitettä ”käyttötieto” kuvaamaan opiskelijan pedagogista osaamista ja toimintaa. Kokeilin ja pohdin erilaisia tutkimusmenetelmällisiä ratkaisuja. Perehtyessäni syvemmin alan teoriaan ja narratiiviseen metodiin, huomasin, että oikeastaan tarkastelen sitä, miten yhteisöpedagogiopiskelija rakentaa pedagogista – ja samalla narratiivista – identiteettiään. Tällöin ymmärsin, että narratiivinen lähestymistapa voisi olla tutkimukseeni soveltuva vaihtoehto. Narratiivisen lähestymistavan avulla olen tuonut esille sitä, mitä yhteisöpedagogiopiskelija ajattelee, kokee ja pohtii opiskelunsa aikana. Tässä tutkimuksessani tuon esille sen näkymän, mikä itselleni on aihepiiristä muodostunut.

Tutkimuskysymykset

Väitöstutkimukseni ensimmäisenä tutkimuskysymyksenä oli, mitä yhteisöpedagogiopiskelijat kertovat pedagogisesta osaamisestaan opintojensa aikana. Esille tulivat opiskelijan oman taustan sekä opiskeluyhteisön merkitys. Opiskelijan omien opetus- ja ohjauskokemusten reflektion kautta käyttötiedon osaksi rakentuvat asiat olivat merkittäviä.

Pedagogisen osaamisen rakentuminen lähtee liikkeelle ensimmäisen opiskeluvuoden pohdinnoista. Opintojen alkuvaiheeseen ja opintoihin hakeutumisvaiheeseen liittyvät opiskelijoiden kertomukset kuvaavat niitä merkityksiä, joita opiskelijoilla on koulutusalaan kohtaan. Opiskelijoiden ymmärrys alasta ja heidän työnäkynsä ovat heidän kertomuksissaan vahvasti läsnä. Se, mitä opiskelijat kirjoittavat ja kertovat kasvatusalalle hakemisestaan sekä omasta kasvatustietoisuudestaan, kertoo heidän alaa kohtaan antamistaan merkityksistä. Nämä kuvaukset ja merkitykset tuovat esille pedagogisen osaamisen taustalla vaikuttavia tekijöitä.

Opiskeluryhmällä on merkitystä opiskelijoiden kertomuksissa ja opiskelulle annettavien merkitysten annossa. Tutkimuskysymyksessäni tarkastelen sitä, mitä opiskelijat kertovat pedagogisesta osaamisestaan opiskeluidensa aikana. Yksi osa tästä pedagogisen osaamisen rakentamiseen vaikuttavista tekijöistä on opiskeluryhmä. Tutkimuksessa tulee esille, mitä opiskelijat kertovat opiskeluryhmänsä ja laajemmin opiskeluyhteisönsä merkityksestä yhteisöpedagogiksi opiskellessaan.

Opiskelijat kuvaavat käytännön opetus- ja ohjausharjoitusten merkityksiä eri tavoin. Erilaiset omakohtaiset kokemukset ohjaamisesta ja opettamisesta mainitaan usein merkittävänä oppimiskokemuksina ja tärkeänä osana oman ammatillisen identiteetin rakentamisessa.

Toisena tutkimuskysymyksenä oli, miten opiskelijoiden ammatillinen identiteetti rakentuu opiskelijoiden kertomuksissa. Tutkimuksessa käyttämässäni narratiivisessa analyysissä luotiin uusi kertomus aineiston kertomusten perusteella tuomalla

esiin aineiston kannalta keskeisiä teemoja. Narratiivinen analyysi ei luokittele aineistoa vaan pyrkii narratiivisen tietämisen kautta synteessin tekemiseen luokittelun sijaan. Voidaan puhua aineiston muotoilemisesta yhdeksi johdonmukaiseksi kokonaisuudeksi.

Opiskelijan ammatillisen identiteetin rakentumista voidaan kuvata neuvotteluna, jossa opiskelija tutustuu koulutusalan ilmiöihin sekä opetuksen että oman kiinnostuksensa mukaan. Identiteetin rakentamisen prosessi ei etene ilman merkitysten rakentamisen prosessia. Narratiivinen näkökulma identiteetin kehittämiseen korostaa merkitysten ja niistä koostettavien kertomusten keskeisyyttä oppimisessa ja opiskelussa. Identiteetin kehitystä voidaan pitää narratiivisena, kerronnallisena prosessina, jossa yksilö vuorovaikutussuhteissa ollen muodostaa merkityksiä itsestään.

Tutkimuksessa tuli siis esille yhteisöpedagogiopiskelijan pedagogisen osaamisen ja ammatillisen identiteetin rakentuminen oppimisyhteisössä tai käytäntöyhteisössä. Teoreettinen orientaatio, kokemukset, käytännön tilanteet ja sosiaaliset suhteet käytäntöyhteisössä rakentavat opiskelijan identiteettiä ja pedagogista osaamista. Aineistosta tuli esille ammatti-identiteetin kehittymisen prosessimainen luonne. Opiskelijat etenivät reflektointinsa kautta hermeneuttisella kehällä kulkien. Elämän ja kertomusten välille muodostui spiraalimainen kehä.

Neljä tyyppitarinaa

Tutkimuksessa muodostettiin neljä erilaista tyyppitarinaa: reipas etenijä Reima, epävarma kulkija Helmi, tarmokas tietäjä Taru ja ajatteleva pohdiskelija Aatos. Näissä tyyppitarinoissa pedagoginen osaaminen, ammatillisen identiteetin rakentuminen ja ryhmäprosessin merkitykset tulevat esille eri painoituksin. Reiman tarinasta muodostui hyvästä ryhmästä kertova tarina; Tarun tarinassa korostui käyttötiedon reflektointi; Helmin tarina oli kasvattajan tarina; Aatoksen tarinassa kiteytyi itsensä löytäminen.

Nostan tässä esiin muutaman otteen näistä neljästä tyyppitarinasta:

Reimalle ryhmässä opiskelu oli merkittävää. Yhteisöllisyys ilmenee Reiman mukaan kaikessa tekemisessä. Reiman mielestä koulutusohjelma on se yhteisö, josta opitaan paljon. Koulutuksessa on pienet ryhmäkoot ja yhteisiä juttuja eri vuosikurssien kesken. Yhteisöllisyyttä ei suoranaisesti voida opettaa, mutta Reiman mielestä opiskelijat ovat koko ajan yhteisöllisyyden keskellä ja elävät sitä.

Helmi puolestaan pohtii:

Nuorisotyö on sitä, että annamme nuorille mahdollisuuden olla mukana jossakin ja vaikuttaa asioihin. Nuorisotyössä pitää antaa nuorelle mahdollisuus löytää itsensä ja oma identiteettinsä ja auttaa tässäkin asiassa. Nuorisotyössä meidän työntekijöiden ei pidä sanoa, miten tulee toimia elämässä ja millaisia valintoja siinä pitää tehdä, vaan auttaa nuoria

silloin kun he ovat tekemässä tai tehneet huonoja valintoja ja kaipaavat suuntaa tai apua. Mielestäni nuorisotyö on sitä, että olemme olemassa nuoria ja nuorten tarpeita varten.

Aatoksen tarinassa nousee esille itsensä löytämisen prosessi. Opiskeluaika on ollut Aatokselle kasvattavin kokemus koko elämän aikana, ei pelkästään ammatillisesti vaan myös muuten. Aatos on oppinut toimimaan erilaisissa ryhmissä, tutustumaan uusiin ihmisiin, antamaan tilaa epävarmuudelle ja uudelle. Opiskelun aikana Aatokset tiedot ovat kasvaneet kirkollisten, yhteiskunnallisten ja kasvatuksellisten aineiden kautta. On tullut opittua paljon, vaikka alussa luuli tietävänsä kaiken tarpeellisen. Opiskelu ei ole kasvattanut Aatosta pelkästään ammattilaisena vaan myös ihmisenä. Aatos ei usko, että ilman ihmisenä kasvua hän olisi voinut kasvaa ammattilaisenaan.

Taru on saanut oppia itsereflektion tärkeyden työn kehittämisen kannalta. Omaa toimintaa on voitava tutkia kriittisestä ja arvioivasta näkökulmasta, jotta voisi kehittyä työntekijänä ja siten kehittää työtään eteenpäin. Erityisesti nuorisotyön menetelmät ovat jatkuvassa muutoksessa, vaikka nuorten elämänskysymykset ovat pohjimmiltaan samoja vuodesta toiseen. Tarun mielestä pitäisi uskaltaa kokeilla uutta ja vastaanottaa ideoita ulkopuolelta, jotta pysyisi niin sanotusti ajan hermolla. Aina itsereflektio, taitavakaan sellainen, ei riitä, vaan välillä tarvitaan myös ulkoisia peilejä, joiden kautta voi tarkastella omaa toimintaansa. Aikaisemmin Taru mietti, että parasta olisi tehdä työtä yksin, niin saa tehdä työtä miten itse haluaa ja parhaaksi näkee. Nykyään Taru on löytänyt yhteistyön voiman ja mahdollisuudet. Yhteistyössä on taikaa ja Taru ajattelee yhteistyön olevan erityisen tärkeää yhteisöpedagogin työn kannalta.

Yhteisöpedagogiopiskelijan identiteetti muotoutuu siis opiskeluiden kuluessa narratiivisissa prosesseissa. Taustalla vaikuttavat omat kokemukset ja yhteisöt sekä ennen opiskeluita että opiskeluiden aikana. Opiskelija luo kertomuksensa suhteessa itseensä, toisiin ja maailmaan. Narratiivinen identiteetti muodostetaan kertomuksellisten prosessien kautta omissa toimintaympäristöissä. Näistä toimintaympäristöistä merkittävä opiskeluaikana on oma opiskeluyhteisö, josta olen tutkimuksessani käyttänyt myös käytäntöyhteisön käsitettä. Opiskelijat kokevat käytäntöyhteisön merkityksen omasta näkökulmastaan ja tämä näkökulma muuttuu identiteetin rakentumisen myötä. Välillä oma opiskelijaryhmä voi vaikuttaa tärkeältä ja merkittävältä, mutta välillä voi tulla ulkopuolisuuden kokemuksia. Voidaan ajatella, että jokin tietty projekti tai tapahtuma ja sen rakentaminen voi saada ryhmän työskentelemään tämän tavoitteen eteen niin sanotusti ammattimaisesti. Käytäntöyhteisöön voi liittyä myös ajatus siitä, että tietyt opiskeluun liittyvät asiat hoidetaan, oli ryhmän yleinen ilmapiiri sitten mitä tahansa. Tämä käytäntöyhteisössä tapahtuva opiskelu ja oppiminen antaa opiskelijoille valmiuksia kohdata työelämää haasteineen ja erilaisine yhteisöineen.

Opiskeluyhteisössä annetaan merkityksiä pedagogiselle osaamiselle ja sen ra-

kentamiselle sekä tätä kautta myös identiteetin rakentamiselle. Yhteisöpedagogi-identiteetti rakentuu sosiaalisena prosessina suhteessa toisiin ihmisiin ja omaan yhteisöön ja kontekstiin. Näistä kokemuksista kerrotaan uusia kertomuksia, mitkä vaikuttavat taas pedagogisen osaamisen rakentamiseen jatkossa. Kerrotut ja kuulut kertomukset jatkavat elämistään uusissa kertomuksissa. Opiskelijaryhmässä oleminen ja osallistuminen perustuvat tilannekohtaiseen merkityksistä neuvotteluun ja uudelleen neuvotteluun. Ymmärrys ja kokemus ovat jatkuvassa vuorovai-
kutuksessa ja muotoutuvat yksin ja yhdessä reflektoiden.

Identiteetikertomuksen avulla yksilö pyrkii muodostamaan kokonaiskäsityksen itsestään, elämästään ja maailmastaan. Narratiivisia työskentelymenetelmiä voisi käyttää myös itsetuntemuksen ja oman persoonallisuuden tunnistamiseen, sillä opetus- ja ohjaustyössä työskennellään vahvasti oman persoonan kautta. Narratiiveja voitaisiin käyttää ammatillisen identiteetin rakentamisen tukena opiskelijan omassa prosessissa ja korkeakoulun ohjaustoiminnassa. Tulee kiinnittää huomiota siihen, että ammatillaiseksi kasvamiseen ei riitä pelkästään tietojen ja taitojen omaksuminen, vaan on huomioitava myös ammatillisen identiteetin kehittymiseen keskeisesti liittyvä muutos eli joksikin tuleminen.

Usein yhteisöllinen asioiden pohtiminen, tiedon käsittely ja reflektointi ovat osana opiskeluympäristössä tehtäviä harjoituksia ja oppimistehtäviä. Olisikin tärkeää pystyä tuomaan omat kokemukset ja kertynyt hiljainen tieto esille yhteisöllisen kehittämisen mahdollistumiseksi. Tämä käytäntöyhteisön ja opiskeluyhteisön merkitys tulisi huomioida alan koulutuksen järjestämisessä. Nuorisotyöllisen työotteen omaksumiselle opiskeluiden aikainen käytännön tekeminen, vuorovaikutustaitojen harjoittelu, yhteistyö ja yhteisöllinen tiedonrakentelu ovat merkittäviä.

Nuorisotyölle ja nuorisotyöntekijöille on edelleen oma paikkansa. Nuoret tarvitsevat nuorisotyötä ja nuorisotyöntekijöitä, kulkemaan rinnalla, ohjaamaan ja kasvattamaan. Nuoren kohtaaminen nuorena on edelleen nuorisotyön tärkein tehtävä. Nuorisotyössä tarvitaan erilaisia pedagogiikkoja ja erilaisia tapoja kohdata jokainen nuori.

Väitöskirja

Sari Virkkala (2020). *Yhteisöpedagogiksi tulemisen tarinat. Narratiivinen tutkimus pedagogisen osaamisen ja ammatillisen identiteetin yhteisöpedagogiopintojen aikana*. Väitöskirja. JYU Dissertations 281. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. <https://jyx.jyu.fi/handle/123456789/71791>.